ทางออกที่ ๓

ของโลกแห่งยุคปัจจุบัน

ทางออกที่ ๓

ของโลกแห่งยุคปัจจุบัน

พุทธทาสภิกขุ

สวนโมกขพลาราม

ต.เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

ปีที่พิมพ์ สิงหาคม ๒๕๕๑

จัดพิมพ์โดย ธรรมทานมูลนิธิ

ผู้สนใจหนังสือเล่มนี้สามารถติดต่อได้ที่

ธรรมทานมูลนิธิ

๖๘/๑ หมู่ ๖ ต.เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐

โทร. ๐-๗๗๔๓-๑๕๙๖, ๐-๗๗๔๓-๑๖๖๑ ถึง ๒

โทรสาร ๐-๗๗๔๓-๑๕๙๗

พิมพ์ที่ : มิตรนราการพิมพ์

๒๕๙/๑๔๒ ซอยปรีดีพนมยงค์ ๑๕ สุขุมวิท ๗๑ พระโขนงเหนือ วัฒนา กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐

โทร. ๐-๒๓๙๒-๐๑๔๖ โทร. ๐-๒๓๘๑-๐๒๓๘

อุทิศนา

ลอยธรรมะมาลัย ลงสู่โลกอันเบียฬบีฑ์
แผ่ธรรมะรังษี ตามพระพุทธทรงประสงค์ ฯ
มั่นหมายจะเสริมศาสน์ สถาปน์โลกให้อยู่ยง
ปลอดภัยพินาศ, คง เป็นโลกศุขสถาพร ฯ
หากแล้งพระธรรมญาณ อันธพาลกลีบร
จะครองโลกเป็นอากร ให้เลวลู่สู่เดรัจฉาน ฯ
จะทุกข์ทนทั้งคืนวัน พิฆาตกันบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ เข้าครองโลกวิโยคธรรม ฯ

บรรษัทพระพุทธองค์ จึ่งประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ ให้โลกผองผ่องพ้นภัย ฯ
เผยแผ่พระธรรมทาน ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย อุทิศทั่วทั้งปถพี ฯ

พ.ท.

๒๕๒๓

ธรรมบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๑
ชุด "ธรรมสัจจปกิณณกะ" ครั้งที่ ๗ ที่ลานหินโค้ง

ทางออกที่ ๓
ของโลกแห่งยุคปัจจุบัน

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๗ ในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวถึงเรื่อง ***ธรรมสัจจปกิณณกะ*** ต่อไปตามเดิม; จะได้ให้หัวข้อย่อยเฉพาะวันนี้ว่า **ทางออกที่ ๓ ของโลกแห่งยุคปัจจุบัน.** ท่านบางคนอาจจะไม่ทราบว่าทางออกที่ ๓ นั้นคืออะไร ? และโลกปัจจุบันจะมีจะต้องการหนทางออกไปทางไหน ? อย่างนี้เป็นต้น; ก็จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจในข้อนี้กันเสียก่อนในตอนแรก.

ในครั้งที่แล้วมา เราพูดถึงเรื่อง **สิ่งทั้งปวงเป็นไปตามปัจจัย.** ความที่สิ่งทั้งปวงเป็นไปตามปัจจัยนั่น มันมีความหมายกว้างขวางมาก; การที่โลกมันมีความยุ่งยากอยู่ในทุกวันนี้ ก็เพราะว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยนั้นเหมือนกัน. มันเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ทำให้ยุ่งยาก นี้มันก็ยุ่งยาก, ถ้ามันเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้สงบ มันก็สงบ. เดี๋ยวนี้เรามาดูสถานการณ์ปัจจุบันเห็นว่าโลกมันอยู่ในความยุ่งยากเพราะเหตุปัจจัยชนิดนั้น เราก็มาแก้ไขสถานการณ์อันนี้; แต่ก็ต้องด้วยกฎที่ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยอยู่นั่นเอง.

คำว่า "ทางออกที่ ๓" เดี๋ยวนี้เป็นคำใหม่ เป็นคำทางการเมือง เป็นภาษาการเมือง ว่าทางออกที่ ๑ ก็มีทางออกที่ ๒ ก็มี ล้วนแต่เป็นเรื่องทางการเมือง. เมื่อทางออกที่ ๑ ทางออกที่ ๒ มันแก้ปัญหาไม่ได้, เขาก็ต้องหาทางออกที่ ๓ เพื่อจะแก้ปัญหาต่อไป. พวกที่ยึดมั่นในทางออกที่ ๑ คือเรื่องของอำนาจของทุนของความมั่งมี เขาก็ยึดถือทางนั้นสำหรับจะแก้ปัญหา; อีกพวกหนึ่งเขาถือเอาความยากจนของคนจนเป็นหลัก ถึงกับว่าจะทำลายคนมั่งมีไปเจือจานคนจน นี้ก็เป็นทางออก

ที่ ๒; ก็มีคนอีกพวกหนึ่งเห็นว่า ทั้ง ๒ ทางนั้นใช้ไม่ได้ เขาจะหาทางออกที่ ๓ ซึ่งเป็นเรื่องอะไรก็แล้วแต่เขาจะนึกจะคิด เป็นเรื่องที่กำลังเถียงกันอยู่ ยื้อแย่งกันอยู่ว่าทางออกที่ ๓ นี้จะต้องเป็นอย่างไร, มีคนออกความเห็นต่างๆกัน ยังไม่เป็นที่ยุติ.

ทีนี้พวกเราในฐานะเป็นพุทธบริษัท อาตมาเห็นว่าควรจะออกความคิดเห็นเกี่ยวกับทางออกที่ ๓ นี้กันบ้าง. บางคนอาจจะแย้งว่า นั่นเป็นเรื่องการเมือง ไม่ใช่หน้าที่ของพุทธบริษัท. ถ้าแย้งอย่างนั้นก็แล้วไป ก็ไม่ต้องพูดกัน; เดี๋ยวนี้เราก็มาเห็นว่า **มีอะไรอยู่ในพุทธศาสนาโดยเฉพาะ ที่จะใช้เป็นทางออกที่ ๓ ได้,** ดังนั้น เราจึงเสนอตัวเข้ามา. พูดง่ายๆ ก็ว่า เรามีเหตุผลแต่เพียงว่าเรามีอะไรที่จะใช้แก้ปัญหาของโลกปัจจุบันได้ ในฐานะที่เป็นทางออกที่ ๓; ก็เห็นว่าควรจะพูดถึงเรื่องนี้ โดยไม่ต้องปัดทิ้งออกไปเสียว่าเป็นเรื่องของการเมือง.

ทีนี้ถ้าจะพูดให้ถูกให้จริงยิ่งขึ้นไปกว่านั้นแล้วก็จะพูดว่า แม้มันจะเป็นเรื่องของการเมืองเราก็ยังต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง ยังจะต้องสนใจ; เพราะว่าถ้าโลกมันไม่มีความ

สงบสุขได้ ก็ยังเป็นปัญหาแก่ทุกคน, และเป็นปัญหาแก่พุทธบริษัทที่จะสนองพระพุทธประสงค์ในข้อที่ว่า จะช่วยกันทำให้โลกนี้มีความสงบสุข. อาตมาก็ได้กล่าวมาแล้วหลายครั้งหลายหน ซึ่งเป็นการเตือนท่านทั้งหลายอยู่เสมอว่า **พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้เองว่า การที่ตถาคตอุบัติบังเกิดขึ้นมาในโลกนี้ ก็เพื่อประโยชน์แก่สัตว์โลกทั้งปวง ทั้งเทวดาและมนุษย์.** ขอให้จำไว้ให้แม่นยำว่า พระองค์ทรงประสงค์ในวงกว้าง ว่าการเกิดขึ้นของพระองค์ก็ดี การมีพระธรรมของพระองค์ในศาสนานี้ก็ดี การมีคณะสงฆ์ในศาสนานี้ในโลกนี้ก็ดี ล้วนแต่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ทั้งเทวดาและมนุษย์.

คำว่า "ทั้งเทวดาและมนุษย์" นั่นแหละ มีความหมายชัดเจนอยู่แล้ว; แต่บางคนไม่เข้าใจ. ในที่นี้เราก็ให้ความหมายจำกัดลงไปว่า **เทวดา** คือพวกคนรวย, **มนุษย์** คือพวกคนจน; หรือถ้าจะพูดให้ดีให้ถูกกว่านี้ก็พูดว่า **เทวดา** นั้นคือคนที่ไม่มีปัญหาเรื่องปากเรื่องท้อง ไม่ต้องอาบเหงื่อต่างน้ำ, ส่วน**พวกมนุษย์**นั้น คือคนที่ยังมีปัญหาเรื่องปากเรื่องท้อง ยังจะต้องอาบเหงื่อต่างน้ำ. มันก็มีอยู่

๒ พวกเท่านั้นในโลกนี้; และบัดนี้มันก็มีปัญหาระหว่างคน ๒ พวกนี้ คือคนที่ไม่ต้องอาบเหงื่อต่างน้ำกับคนที่ต้องอาบเหงื่อต่างน้ำ นี้แหละเขากำลังวิวาทกัน, ไม่ใช่ชกต่อยกันโดยตรง แต่ว่ากำลังวิวาทกันทุกอย่างทุกทางโดยความคิดความนึก โดยการต่อสู้ โดยความพยายามกระทำต่าง ๆ นานา.

ท่านทั้งหลายก็ทราบอยู่ดีแล้วว่า คือปัญหาเรื่องที่เกี่ยวกับนายทุนและกรรมกร; สรุปแล้วก็คือระหว่างคนมั่งมีกับคนยากจน. โลกกำลังแบ่งออกเป็น ๒ พวก : พวกหนึ่งถือหลักเอาความมั่งมีเป็นความประเสริฐ, พวกหนึ่งเขายากจนก็ถือเอาการต่อสู้คนมั่งมีเป็นหลักปฏิบัติของเขา; เกิดเป็น ๒ พวกกันอยู่อย่างนี้ พยายามจะทำลายล้างกันอยู่ทุกวัน ๆ ในโลกปัจจุบันนี้.

นี้เรียกว่าวิกฤตการณ์ คือภาวะอันเลวร้ายของโลกแห่งยุคปัจจุบัน. ทำอย่างไรจะช่วยให้โลกนี้ออกไปเสียได้จากภาวะอันเลวร้ายนี้ : พวกหนึ่งก็เสนอวิธีการที่ ๑ คืออย่างนายทุน, พวกหนึ่งก็เสนอวิธีการอีกอย่างหนึ่ง คืออย่างพวกชนกรรมาชีพ. นี้เราพุทธบริษัทก็มีของตนเองอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป; เขาจะเอากันหรือไม่

เอานั้นก็ไม่ทราบ ไม่รู้, แต่ว่าเรามันมีอย่างนี้เราก็ต้องพูดกันอย่างนี้. เมื่อเขาเห็นด้วยมันก็ง่าย ที่ว่าพุทธศาสนาจะเป็นประโยชน์แก่โลก หรือว่าโลกมันจะรอดออกไปได้โดยอำนาจของพระศาสนา.

นี่คือใจความสำคัญของเรื่องที่จะพูด คือ **ทางออกที่ ๓ ที่จะช่วยให้โลกออกมาเสียได้จากปัญหาแห่งยุคปัจจุบัน.** คำว่า ทางออกๆ นี่ เป็นภาษาการเมืองยุคปัจจุบันใหม่ๆ หยกๆ; คือทางที่โลกจะออกไปเสียจากความเลวร้าย ที่กำลังมีอยู่ในทุกวันนี้.

ปัญหาของโลกในยุคปัจจุบัน

ทีนี้ปัญหาที่จะต้องมองดูก็คือความเลวร้ายของโลกแห่งยุคปัจจุบันนั่นเอง แสดงผลอยู่โดยตรงก็มีโดยอ้อมก็มี; โดยตรงก็คือต่อสู้กันระหว่างลัทธิทั้ง ๒ นี้, โดยอ้อมก็คือสิ่งต่างๆ ที่เป็นความยากลำบาก ที่มันเป็นผลเกิดมาจากการต่อสู้ของคน ๒ ฝ่ายนั้น. เหมือนอย่างว่า "ช้างสารชนกัน หญ้าแพรกมันก็แหลกละเอียด"; นี่คนโบราณเขาพูดไว้ตั้งแต่ครั้งกระโน้น. ช้าง ๒ ตัวมันชนกันมันก็เจ็บปวดด้วยกัน แพ้ชนะเป็นตายตามเรื่องของมัน

ระหว่างช้าง ๒ ตัวนั้น; แต่ที่แผ่นดินนั่น หญ้าแพรกพลอยแหลกละเอียดไปเป็นอันมาก, นี่เราเรียกปัญหาโดยอ้อม มันเป็นของพลอยได้.

ที่เห็นๆ อยู่ก็คือว่า เมื่อเขาทำสงครามกัน มันก็ทำให้เกิดปฏิกิริยาต่างๆ นานาขึ้นมาในโลก : ทำให้เศรษฐกิจปั่นป่วน ทำให้ทุกอย่างที่เป็นความสงบนั่นสูญหายไปหมด. เดี๋ยวนี้เราเห็นว่ามันมีอาชญากรรมเต็มไปทั้งโลก ไม่เฉพาะในบ้านเรา หรือประเทศของเรา ยังไม่สิ้นสุด; แม้ว่าการสงครามโดยตรงจะสิ้นสุดไปแล้ว ผลพลอยได้อันเลวร้ายนี้ก็ยังไม่สิ้นสุด. เดี๋ยวนี้สงครามในทางจิตใจก็ยังไม่สิ้นสุด ยังมีการต่อสู้กันอยู่; ผลมันก็ยังมีอยู่อย่างอื่นต่อไปอีก.

ถ้าจะดูในแง่ที่ลึก จะมองเห็นว่า **มนุษย์กำลังแตก.** พูดว่า "มนุษย์แตก" นี่ ฟังเร็วๆ ก็น่าหัวเราะว่ามนุษย์มันแตกได้เหมือนกับถ้วยชาม. คำว่า "มนุษย์" มันควรจะเป็นมนุษย์คนเดียวกันทั้งจักรวาลนี่ เรียกว่ามนุษยชาติ มีหน่วยเดียวเพียงมนุษยชาติ : มีอะไรๆ ถูกต้องตามความหมายของมนุษย์ เป็นมนุษย์อย่างถูกต้องเป็นมนุษยชาติเพียงหน่วยเดียว. เดี๋ยวนี้มนุษยชาตินั้น

แหละมันกำลังแตกออกเป็น ๒ พวก แล้วมันก็ฆ่าฟันกันเอง คือทำลายกันเอง; อย่างนี้เราเรียกว่ามนุษย์มันแตก. ไม่ใช่โลกแผ่นดินมันแตก แต่มนุษยโลกมันแตก โลกแห่งมนุษย์ หรือมนุษยชาตินี่มันแตก มันกำลังแตก. นี่เป็นปัญหาที่กำลังมีอยู่จริง.

ความเดือดร้อนเพราะมนุษย์มันแตกกันนี้ มันก็มากขึ้นๆ แล้วยังจะมากกว่านี้อีกมาก; เพราะว่าการแตกกันนั้น มันเป็นไปตามอำนาจของกิเลส. ก็หมายความว่า ยิ่งแตกกันเท่าไร กิเลสจะยิ่งครองโลกมากขึ้นเท่านั้น; เพราะคนเรานี่เมื่อได้ทะเลาะวิวาทกันอย่างที่เรียกว่าเลือดมันเข้าตาแล้วก็ ไม่มีวันที่มันจะพูดกันรู้เรื่อง, มันมีแต่จะทะเลาะวิวาทกันยิ่งขึ้น ฉะนั้นจึงต้องหาทางที่จะปรับปรุง.

การมาพูดกันถึงเรื่องนี้ ก็เป็นสิ่งที่มีเหตุผล; มีเหตุผลสำหรับมนุษย์ที่จะเป็นมนุษย์ให้มีประโยชน์ ตามความหมายของคำว่ามนุษย์. ถ้าเขาจะเป็นมนุษย์เฉพาะเขาเอง เห็นแต่ประโยชน์ของเขาเอง ไม่รู้ไม่ชี้กับคนอื่นมันก็ได้เหมือนกัน; มนุษย์คนนั้นมันเป็นมนุษย์ที่ไม่ใช่

มนุษย์ ไม่มีความหมายเต็มตามความหมายของคำว่ามนุษย์. มนุษย์มันต้องมีจิตใจสูง มีจิตใจสูงมันต้องรู้อะไรดีกว่ามนุษย์ที่มีจิตใจต่ำ คือเห็นแต่แก่ตัวเองอย่างเดียว.

ด้วยเหตุนี้แหละ เราจึงควรจะพูดกันถึงเรื่องทางออกที่ ๓, ใครจะไม่เห็นด้วยก็ตามใจ อาตมาเห็นว่ามันเป็นเรื่องที่ต้องหยิบขึ้นมาพิจารณาในหมู่พุทธบริษัทเรา ด้วยเหตุผลเพียงง่ายๆ อย่างเดียวก็คือว่า พุทธบริษัทเราอาจจะช่วยได้; **เมื่ออาจจะช่วยได้แล้วเราไม่ช่วย เราก็เป็นคนเห็นแก่ตัว เราก็จะหมดความเป็นพุทธบริษัทไปในตัว** ฉะนั้น จึงขอให้ทนฟังเรื่องนี้บ้าง.

ท่านทายกทายิกาทั้งหลายก็สนใจแต่เรื่องบุญกุศลโดยไม่ค่อยรู้ความหมายว่าบุญกุศลนั้นคืออะไร. อาตมาอยากจะให้ถือความหมายให้มันกว้างว่า **ถ้าเป็นบุญเป็นกุศลจริงมันต้องเป็นไปเพื่อความสงบสุข เป็นไปเพื่อความเป็นปกติ มีสันติสุขส่วนบุคคล มีสันติภาพในส่วนรวม หรือส่วนสังคม.** นี่จะเรียกว่าสิ่งที่ต้องช่วยกันทำของผู้ที่มีสติปัญญา หรือว่าเป็นบุญเป็นกุศล. คำว่าบุญมันล้างบาป, บาปคือความเลวความชั่วความร้ายกาจ

อะไรทุกอย่าง; **"บุญ"** เป็นชื่อของสิ่งที่ล้างบาป, **"กุศล"** มันก็เป็นชื่อของสิ่งที่ตัดปัญหาได้เหมือนกับของมีคม. ถ้าเรามีกุศลเราจะตัดปัญหาของความทุกข์นานาชนิดได้ นี่เรียกว่ากุศล. ควรจะมีกันทั้งบุญ ควรจะมีกันทั้งกุศล ช่วยกันล้างสิ่งสกปรกเศร้าหมองในโลกนี้ ช่วยกันตัดปัญหาอันยุ่งยากในโลกนี้; นี่จึงจะเรียกว่าเป็นคนที่มีบุญมีกุศลโดยแท้จริง. ไม่ใช่มีกันแต่ปากว่า พูดเพ้อๆ ไปว่ามีบุญมีกุศล แล้วก็ไม่เห็นว่ามันมีอะไร ที่เป็นประโยชน์ตรงตามความหมายของคำคำนั้น.

เดี๋ยวนี้เราจะใช้สมรรถภาพ หรือคุณสมบัติ หรืออะไรก็ตามของพุทธบริษัทเรานี่ จะช่วยล้างความชั่วความเลวในโลก จะช่วยตัดปัญหาอันยุ่งยากในโลก, ซึ่งโลกนี้กำลังต้องการอยู่อย่างแท้จริง; นั่นก็วกมาหาความที่ต้องการจะออกไปเสียให้พ้นจากวิกฤตการณ์อันเลวร้ายแห่งยุคปัจจุบัน, เราจึงเสนอตัวเข้าไปในฐานะเป็นทางออกที่ ๓ ซึ่งเขากำลังต้องการกันอยู่ทั้งโลก ว่าเรามาใช้หนทางที่ ๓ นี่แล้วเราก็จะออกไปจากปัญหาได้. พุทธบริษัทก็มีกับเขาด้วยส่วนหนึ่ง.

ทีนี้จะทำความเข้าใจกันต่อไป ถึงคำว่า**ธรรมสัจจ-ปกิณณกะ.** อาตมาก็ได้บอกมาทุกครั้งว่า เราจะพูดกันถึงธรรมสัจจะ คือการปฏิบัติเพื่อจะแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปให้ได้จริงๆ จึงจะเรียกว่าธรรมสัจจะ; ไม่เป็นแต่สัจจธรรมอยู่เฉยๆ เป็นหลักเป็นตัวหนังสือเป็นคำพูดเป็นกฎเกณฑ์อยู่เฉย ๆ. อย่างนั้นมันยังไม่แก้ปัญหา; ต้องเอาสัจจธรรมเหล่านั้นแหละมาให้ถูกเรื่องถูกปัญหาถูกประเด็น, แล้วเอามาประพฤติปฏิบัติให้แก้ปัญหาได้ ในส่วนนี้เราจะเรียกว่าธรรมสัจจะ.

ทีนี้เราพูดกันถึงธรรมสัจจปกิณณกะ ก็หมายความว่าจะพูดเป็นเรื่องๆ, ไม่พูดเป็นชุดเหมือนกับคำบรรยายบางเรื่องที่พูดประจำวันเสาร์นี้ พูดเป็นชุดติดต่อกันอย่างเกี่ยวพันกันไปตั้ง ๑๒ เรื่อง ๑๓ เรื่องอย่างนั้นก็มี. เดี๋ยวนี้ภาคมาฆบูชานี้ไม่อาจจะทำอย่างนั้นเพราะเหตุอะไรก็เป็นเรื่องส่วนตัวไม่พูด; จึงต้องพูดในลักษณะเป็นปกิณณกะหรือเบ็ดเตล็ดเฉพาะเรื่องๆ จบอยู่ในตัว. ทีนี้ในวันนี้พูดถึงธรรมสัจจปกิณณกะที่ ๗, เป็นครั้งที่ ๗ นี้ก็ไม่ได้เกี่ยวกับครั้งที่ ๖ ที่ ๕ อะไรนัก เพราะเราจะพูดเรื่องทางออกที่ ๓ ของโลกแห่งยุคปัจจุบัน.

โลกยุคปัจจุบันจะมีสันติภาพได้ เมื่อมีการกลับมาแห่งศีลธรรม

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ถ้าจะพูดให้เป็นสัจจธรรมก็พูดว่า "ทุกอย่างเป็นไปตามปัจจัย : ปัญหาจะเกิดขึ้น ปัญหาจะหมดไปก็เป็นเพราะกฎที่กล่าวไว้ว่าทุกอย่างเป็นไปตามปัจจัย; สันติภาพมีได้เพราะศีลธรรม หรือว่าศีลธรรมมีไว้เพื่อให้เกิดสันติภาพ; ถ้าการกลับมาแห่งศีลธรรมก็คือการกลับมาแห่งสันติภาพ; เดี๋ยวนี้ไม่มีสันติภาพก็เพราะว่าไม่มีศีลธรรม, **การกลับมาแห่งศีลธรรมก็คือการกลับมาแห่งสันติภาพ"** นี่พูดไปในรูปของความจริงหรือเกี่ยวกับความจริงให้รู้กันอย่างนี้เสียก่อน; เรียกว่าเป็นการกล่าวในรูปแบบของสัจจธรรม.

พอจะกล่าวในรูปแบบของธรรมสัจจะ มันก็มีปัญหาเกิดขึ้นมาว่าจะทำอย่างไร; ก็ชี้ให้เห็นว่า การกลับมาแห่งศีลธรรมนั่นแหละ มันเป็นการกลับไปสู่ทางเก่า กลับไปสู่ทางถูกต้อง ทางที่จะไม่มีความเห็นแก่ตน อาจจะแก้ไขหรือทำลายความเห็นแก่ตนของทุกคน, เราก็ต้องมาพูดกันส่วนนี้มันจึงจะเป็นธรรมสัจจะ. ส่วนที่เป็นการ

พูดโดยหลัก มันก็เป็นสัจจธรรม; ส่วนที่ปฏิบัติให้ได้ผลตามหลักเกณฑ์อันนั้น มันก็เป็นธรรมสัจจะ.

ศีลธรรมคือทางออกที่ใช้แก้ปัญหาในโลก

เดี๋ยวนี้อยากจะบอกพร้อมๆ กันไปว่า **ทางออกที่ ๓ นี่ มันกลายเป็นการกลับไปหาทางเก่า.** ทีนี้คนที่เขายึดมั่นในเรื่องทางออกที่ ๑ ทางออกที่ ๒ เขาก็จะเถียงว่ามันไม่ควรจะเรียกว่าทางออกที่ ๓; ทีนี้เราก็โมโหขึ้นมาบ้างเราก็จะเถียงว่ามันไม่มีทางออกที่ ๑ ที่ ๒ อะไร, มันเป็นแต่เพียงการไม่เดินไปตามหนทางของศีลธรรม. ทั้งฝ่ายนายทุน หรือฝ่ายชนกรรมาชีพ มันก็เป็นเรื่องของการไม่เดินไปตามทางของศีลธรรม; ถ้าเดินตามทางของศีลธรรม จะไม่เกิดปัญหาอย่างนี้.

เมื่อดูให้ดีแล้วก็เห็นได้ทันทีว่า มันเป็นการเดินผิดทาง, ทีนี้ก็เดินเสียใหม่ให้ถูกนี่; ก็มีเท่านี้เอง แต่จะมาเรียกว่าเป็นทางออกที่ ๓. เพราะว่าเขาเอาเหตุการณ์ในปัจจุบันเป็นหลัก แล้วมุ่งหมายการแก้ แล้วก็แก้อย่างวกวน. ทำความเข้าใจกันตรงนี้อีกหน่อยหนึ่ง ว่าโลกนี้กำลังตกอยู่ในห้วงเหว หรือความครอบงำของความเลว

ร้าย มีความเลวร้ายหุ้มห่ออยู่โดยรอบด้าน แล้วก็จะหาทางออกจากวิกฤตการณ์อันนี้; นี่เขามาตั้งต้นกันเสียที่ตรงนี้.

ทีนี้พวกที่ ๑ มันเสนอว่าต้องใช้วิธีอย่างที่เรียกกันว่านายทุน คืออำนาจ ศักดินา ขุนศึก หรือทุกอย่างที่เป็นเรื่องของการใช้อำนาจเงิน อำนาจอาวุธ อำนาจอะไรตามที่มันจะมีใช้, เพื่อจะแก้ปัญหานี้; พวกนี้เขายืนยันอย่างนี้. พวกหนึ่งก็ไม่เอา ต้องการจะเอาตรงกันข้าม คือไม่ใช้อย่างนั้น ให้มาเห็นแก่คนยากจน ซึ่งกำลังเป็นปัญหาแท้จริงในโลก ก็คือให้ทำลายคนมั่งมีให้ประโยชน์ตกมาหาคนยากจนจะเป็นทางออกที่ ๒ คืออีกอันหนึ่งที่จะแก้ปัญหาของโลก. ทีนี้เราก็ไม่เห็นด้วยเราจึงเสนอทางออกที่ ๓ ว่า การทำลายคนมั่งมีลงเสียนั่น มันก็เป็นเรื่องบ้า, การยกคนจนขึ้นมาแทนคนมั่งมีมันก็เป็นเรื่องบ้า; เพราะว่ามันเป็นกฎของธรรมชาติ ที่มันจะต้องมีคนมั่งมี และคนยากจนอยู่ในโลกนี้.

ข้อนี้ขอช่วยฟังให้ดี ให้เข้าใจว่า **ในโลกนี้จะต้องมีคนมั่งมีและคนยากจน เป็น ๒ พวกที่ตรงกันข้าม**

อยู่เสมอ จึงจะถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. กฎของธรรมชาติก็คือเรื่องกฎของกรรม ทีนี้มนุษย์มันไม่เสมอกัน มันไม่เท่ากันมันก็ทำกรรมไม่เหมือนกัน; เพราะฉะนั้น จึงต้องต่างกัน จึงต้องมีคนมั่งมีอยู่พวกหนึ่งมีคนยากจนอยู่พวกหนึ่ง นี้มันหลีกไม่ได้. ทีนี้การจะยุบคนมั่งมีให้หมดไปมันเป็นเรื่องบ้า, การจะเลิกคนจนเสียมันก็เป็นเรื่องบ้า; **เรื่องดีมันต้องทำให้คนมั่งมีกับคนยากจนนั้นอยู่ด้วยกันได้,** นั่นคือความมุ่งหมายของศาสนาทุกศาสนาไม่เฉพาะพุทธศาสนา.

โดยเฉพาะพุทธศาสนาเราก็ถือว่า สัตว์ทั้งหลายมันต้องต่างกัน เพราะว่ากรรมเป็นผู้จำแนก : ให้มั่งมีบ้าง ยากจนบ้าง อ่อนแอบ้าง แข็งแรงบ้าง รูปสวยบ้างไม่สวยบ้าง แล้วแต่ที่มันจะเป็นของต่างกัน; แต่ว่าเมื่อมันต่างกันอย่างนี้แล้ว ต้องมีอะไรอีกอันหนึ่งทำให้มันอยู่ด้วยกันได้ ไม่มีใครเป็นทุกข์. เดี๋ยวนี้ในโลกนี้พอเกิดการแตกต่างกันนี้ มันมีผลปรากฏออกมาเป็นความทุกข์; คือพวกร่ำรวยสูบเลือดสูบเนื้อคนยากจน จนจะไม่มีเลือดไม่มีเนื้อเหลือ, นี้มันเป็นปัญหาที่ทนอยู่ไม่ได้. เขามีปัญญา มีอุบาย วิธีการที่เฉลียวฉลาดที่จะ

เอาเปรียบคนอีกฝ่ายหนึ่ง, ทีนี้คนฝ่ายหนึ่งมันก็มีอุบาย หรือมีปัญญาที่จะต่อสู้; มันก็ได้รบกัน ได้ทำลายล้างกัน.

ทีนี้ใครไปถือลัทธิฝ่ายไหนมันก็ไประดมกำลังกันฝ่ายนั้น อย่างที่เราเห็นกันอยู่ในโลกปัจจุบันนี้; ทั้งโลกกำลังเป็นอย่างนี้. ค่ายที่ ๑ สมมติว่า เป็นของพวกนายทุน, ค่ายที่ ๒ มันก็ของพวกชนกรรมาชีพ; แล้วทำไมจะมาร่ำหาทางออกที่ ๓ ? ทำไมไม่ใช้วิธี ๒ วิธีนั้นแก้ปัญหาให้ได้ ? บางคนก็เสนอว่าเอากันคนละครึ่ง มาพบกันครึ่งทาง; อาตมาก็ไม่เห็นด้วย มันยังคงกัดกันอยู่นั่นเอง, ถ้ามันไม่มีสิ่งที่พุทธศาสนาเสนอให้ **สิ่งนั้นคือศีลธรรม : ศีลธรรมจะแก้ปัญหานี้ได้.**

พอใส่เข้าไปที่คนมั่งมี ก็หมดปัญหาทันทีเหมือนกัน : พวกนายทุนจะตายหมด เกิดเป็นเศรษฐีใจบุญขึ้นมา. หมายความว่าพวกนายทุนเกิดใหม่หมด เกิดเป็นเศรษฐีใจบุญขึ้นมา; แล้วจะมีปัญหาอะไร, จะทำอันตรายใคร. ทีนี้ **ถ้าเอาสิ่งนี้ใส่เข้าไปที่พวกชนกรรมาชีพ;** ชนกรรมชีพก็ละอบายมุขหมด ปฏิบัติตนดี ไม่ตกจม,

กลายเป็นสัตบุรุษเหมือนอย่างในพุทธศาสนาขึ้นมา, เป็นพลเมืองที่ดี เป็นสัตบุรุษ ประกอบกิจการงานตามสติปัญญาสามารถของตน ไม่เท่าไรก็พ้นจากความยากจน, หรือแม้ว่าเขาไม่อาจจะพ้นได้ เพราะกรรมมันมีมากเป็นคนยากจนอยู่ เขาก็ไม่ต้องทุกข์ร้อน เพราะเขาทำดีทำถูก ที่จะทำให้มีชีวิตรอดอยู่ได้, และแม้ว่ามันจะมีโชคร้าย มีกรรมเลวเข้ามาทับถมจนกระทั่งจะต้องตายไป เขาก็ไม่เป็นทุกข์.

แต่เดี๋ยวนี้มันไม่ต้องเป็นอย่างนั้น; เอาเพียงว่าคนจนทั้งหลายประพฤติธรรม แล้วธรรมะนั้นจะช่วยให้พ้นความยากจน อยู่ได้พอสบาย, ไม่ต้องมั่งมีเป็นเศรษฐีอะไรที่ไหน; แต่มันก็ว่าไม่ได้เพราะเมื่อประพฤติดีอยู่ประพฤติอย่างถูกต้องอยู่คนจนก็จะกลายเป็นคนมั่งมีได้. เดี๋ยวนี้ที่มันยังยากจนอยู่มั่งมีไม่ได้เพราะว่าประพฤติผิดธรรมะ ของคนยากจน; อย่างที่เราเห็นๆ กันอยู่ก็คือว่า คนจนนั่นจนเพราะอบายมุข แล้วก็ยังเลื่อมใสพอใจในสิ่งที่เรียกว่าอบายมุขอยู่นั่นเอง แล้วเมื่อไรจะพ้นจากความยากจน.

นี่เรามาดูกันใหม่อีกทีหนึ่งว่า ทางออกที่ ๑ ของคนมั่งมีร่ำรวยมีอำนาจ มีเผด็จการ มีอะไรก็ตาม **มันช่วยโลกไม่ได้ถ้าไม่มีศีลธรรม;** แล้วมันจะไม่ช่วยด้วย. ทีนี้ทางออกที่ ๒ ของคนยากจนนี่ **มันก็ช่วยไม่ได้ถ้ามันไม่มีศีลธรรม.** อ้าว, ต่อรองกันคนละครึ่งมาพบกันกลางทาง มันก็มากัดกัน มันไม่มีศีลธรรม; **มันต้องมีศีลธรรมมันจึงจะไม่กัดกัน แล้วมันก็รอดตัวออกไปได้.**

ฉะนั้นจะเป็นทางออกชนิดไหนก็ตามใจ ถ้าปราศจากศีลธรรมแล้วจะไม่เป็นทางออกไปได้เลย. ขอให้เราสนใจกันตอนนี้ว่า พุทธบริษัทนี่ร่ำรวยอยู่ด้วยศีลธรรม, ถ้าเป็นพุทธบริษัทแท้จริงนะ ไม่ใช่เป็นพุทธบริษัทแต่ปาก แต่ทะเบียน แต่ชื่อ หรือเรียกว่าแต่เปลือกก็แล้วกัน มันเป็นแต่เปลือก ข้างในมันไม่เป็น; **แต่ถ้ามันเป็นพุทธบริษัทแท้จริงมันจะร่ำรวยด้วยศีลธรรม มันจะแก้ปัญหาได้.**

นี่มองดูตัวเองให้ดี : ถ้าในหมู่พุทธบริษัทแท้ๆ ก็ยังมีปัญหาอย่างนี้อยู่แล้ว ก็ขอให้เชื่อเถอะว่ามันไม่มี

ความเป็นพุทธบริษัทที่แท้จริง. แม้จะประกาศตัวว่านับถือพระพุทธศาสนาอยู่อย่างนี้ มันก็ไม่มีศีลธรรม ก็ไม่เป็นพุทธบริษัทแท้จริง ไม่แก้ปัญหาของตนได้, ยังเป็นพุทธบริษัทที่ยากจนข้นแค้นอยู่เรื่อยไปก็ได้; หรือว่าถ้าเผอิญไปเป็นคนมั่งมีเข้า ก็เป็นนายทุนสูบเลือด, ไม่เป็นเศรษฐีใจบุญ ก็ไปเป็นนายทุนสูบเลือด; อย่างนี้ก็เป็นพุทธบริษัทไม่ได้. ถ้าไม่มีศีลธรรมแล้ว พุทธบริษัทเป็นไม่ได้ : เป็นพุทธบริษัทไม่ได้, เป็นเศรษฐีก็เป็นไม่ได้, เป็นคนยากจนก็เป็นไม่ได้. ถ้ามีศีลธรรมแล้ว ก็เป็นได้ทั้งเป็นคนมั่งมีหรือว่าเป็นคนยากจน.

ให้เราถือหลักให้ถูกต้องหรือมั่นคงไว้อย่างที่ได้ยืนยันอยู่เสมอว่า กรรมมันจำแนกให้มั่งมีและยากจน; เราจะแก้ปัญหาเรื่องกรรมนี้ได้อย่างไร ก็ต้องได้ด้วยศีลธรรม, เราจะเรียกว่าทางออกที่ ๓ ก็ได้ หรือจะไม่เรียกอย่างนั้นก็คือย้อนกลับไปทางเก่าอย่างนี้ก็ได้. ส่วนทางออกที่ ๑ หรือทางออกที่ ๒ ที่เขาพูดกันอยู่ในเวลานี้ในโลกนี้, นั่นมันใช้ไม่ได้; เพราะว่านั่นคือตัวสร้างปัญหาขึ้นมาเอง. วิธีการที่เรียกว่าทางออกที่ ๑ ทางออกที่ ๒ นั่นแหละ

เป็นคนที่ได้สร้างปัญหาขึ้นมา สร้างความเลวร้ายขึ้นมาในโลก แล้วจะให้สิ่งนี้ไปแก้ปัญหานั้นได้อย่างไร. เช่นเดียวกับเราไม่อาจจะเอาน้ำโคลนมาล้างเท้าที่มันเปื้อนโคลน; เราต้องเอาน้ำที่มันใสสะอาด หรืออย่างอื่นมาล้างเท้าที่มันเปื้อนโคลน.

เอาละสรุปว่า กฎของธรรมชาติบังคับให้ต้องมีคนมั่งมีและคนยากจน. ทีนี้มนุษย์ทำผิดลืมความเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ระหว่างกันและกัน : คนมั่งมีเกิดเป็นพวกนายทุนพวกศักดินาพวกอะไรก็แล้วแต่ที่เห็นแก่ตัว; ทีนี้พวกยากจนมันก็เกิดยากจนลึกลงไปอีกเพราะว่ามันเกิดมีคนเอาเปรียบ มันก็มุทะลุขึ้นมาจะฆ่ากันให้หมดโลก. ก็เป็นอันว่าเราไม่มีทางที่จะทำอย่างอื่น, **จะต้องแก้ความเลวร้ายที่ทำให้เกิดคน ๒ พวกนี้ขึ้นมา;** จะไปมัวฆ่าคนมั่งมีมันก็ตายเปล่า เป็นเรื่องบ้า, จะไปมัวฆ่าคนยากจนมันก็ตายเปล่า มันก็เป็นเรื่องบ้า. เพราะฉะนั้น ไม่ต้องฆ่าใครดีกว่า; **ทำให้ศีลธรรมกลับเข้ามาแล้วก็พูดกันรู้เรื่อง.**

เมื่อไรศีลธรรมของทุกศาสนากลับมา ทำหน้าที่ของตนได้ โลกนี้ก็ปลอดภัย

นี่จึงสรุปความว่า ศีลธรรมนั่นเป็นทางออกที่ ๓; ถ้าจะเรียกอย่างสมัยปัจจุบันนี้ เขาเรียกว่าทางออกที่ ๓ ตามแบบของพุทธบริษัท. ทีนี้ถ้าไม่เรียกอย่างพวกนักการเมืองเขาเรียกกันเวลานี้ เราก็เรียกว่าทางเก่า หนทางเก่าของเรา ของมนุษย์; กลับไปสู่หนทางเก่ากันเสียให้ถูกต้อง. มันมีทางเดียวเราเดินมาผิด แยกมาผิด หรือว่ามันวกไปทางไหนก็ตามเรียกว่ามันเดินผิด แล้วก็ย้อนกลับไปทางเก่าให้ถูกต้อง มันก็จะหมดปัญหา. ถ้าอย่างนี้เรียกว่าทางเก่า ไม่เรียกว่าทางออกที่ ๓ หรอก; ทางเก่าต้องเป็นทางออกไปเสียจากความทุกข์ยากลำบาก.

เหมือนกับว่าเราเดินไปในป่าดงอันลึกลับมหาศาล แล้วไปหลงอยู่ในนั้นออกมาไม่ได้ ก็หลงอยู่ในนั้นแล้วจะทำอย่างไร; มันก็ต้องไปหาทางเก่าที่ถูกต้องแล้วออกมาเสียให้ได้. โลกปัจจุบันนี้ก็เป็นอย่างนี้ : มันหลงเข้าไปในวัตถุนิยม มัวเมาในเรื่องของเนื้อของหนัง ของ

เอร็ดอร่อย เป็นกิเลสท่วมหัวท่วมหูไปหมด ออกไม่ได้; แล้วก็ไปเกิดแตกแยกกันเป็นสองพวก คือพวกจนกับพวกมั่งมี, แล้วก็รบราฆ่าฟันกัน. นั่นแหละคือดงที่เข้าไปหลงไปติดอยู่ออกไม่ได้; ฉะนั้นควรจะกลับออกทางเก่า หรือถ้าจะเรียกว่าเป็นทางออกที่ ๓ วิธีการที่ ๓ ก็ต้องเป็นเรื่องของการออกมาได้ ก็คือศีลธรรม.

อาตมาจึงคิดว่าเราถือศีลธรรม หรือการกลับมาแห่งศีลธรรม เป็นเรื่องของทางออก คือเป็นทางเก่า หรือจะเรียกทางออกที่ ๓ ก็แล้วแต่; แต่อย่าลืมว่าเดี๋ยวนี้เขามีกัน เรื่องเป็นทางออกที่ ๑ ทางออกที่ ๒ ทางออกที่ ๓ นะ, เขาเห็นอย่างนั้น เขาพูดกันอย่างนั้น. เอ้า, ก็พูดกับเขาด้วยก็ได้ ว่า **ทางออกที่ ๓ ของพุทธบริษัทที่จะเสนอเข้าไปในโลกนี่ ก็คือการกลับมาแห่งศีลธรรมของศาสนาทุก ๆ ศาสนา** ไม่เฉพาะแต่พุทธศาสนา. ขอให้ศีลธรรมของทุกศาสนากลับเข้ามาทำหน้าที่ของตนได้; โลกนี้ก็จะปลอดภัย.

ทีนี้ก็ **จะพูดถึงเรื่องศีลธรรมหรือทางออกที่ ๓ นี้ให้ละเอียดออกไป.** ในปัจจุบันนี้ มีความเข้าใจผิด

ต่อสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมอยู่มากมายหลายชนิด และหลายระดับ. อาตมาเชื่อว่าท่านทั้งหลายคงจะมองเห็นได้เองอยู่มากแล้ว : เดี๋ยวนี้คนกำลังไม่ชอบศีลธรรมถึงกับเกลียดก็มี, คนบางพวกไม่ถึงกับเกลียดแต่ถือว่าไม่มีประโยชน์พ้นสมัยแล้ว ไม่รู้ไม่ชี้ ไม่สนใจกับศีลธรรมแล้ว อย่างนี้ก็มี; ทีนี้มีคนอีกพวกหนึ่งซึ่งเลวร้ายที่สุดเพราะเขาว่าไม่รู้ไม่ชี้ศีลธรรมนี่ เราจะเอาแต่ประโยชน์ของเรา ฉะนั้น เขาก็เหยียบย่ำทำลายศีลธรรม ประกอบอาชญากรรมอยู่ในโลกปัจจุบัน.

ต้องอบรมปลูกฝังศีลธรรมมาตั้งแต่เยาวชน

นี่ถ้าเราอ่านหนังสือพิมพ์สมัยปัจจุบันนี้ เราจะพบว่า ทุกฉบับมันจะมีเรื่องเลวร้ายขนาดเลวร้ายที่เป็นอาชญากรรมนี่ สองเรื่องสามเรื่อง สี่เรื่องห้าเรื่องเสมอ; หมายความว่ามันมากขึ้น ความปลอดภัยไม่มีแล้ว, แม้ที่ใจกลางเมืองหลวง กลางวันแสก ๆ ก็ยังไม่รับประกันได้ว่าจะปลอดภัย; นี่ความไม่มีศีลธรรมโดยบุคคลพวกนี้มันรุนแรงมากถึงอย่างนี้ เรียกว่าเหยียบย่ำศีลธรรมกันเลยตัวใครตัวมันเอาแต่ประโยชน์. ทีนี้มันก็มีอะไรเกิดขึ้น

ก็ลองคิดดู : มันมีแต่ความไม่ปลอดภัย มีแต่ความสะดุ้งหวาดเสียว ไม่รับประกันอะไรได้นี่; ถ้ามันเป็นมากขึ้นทุกที ๆ ก็คือวินาศ โลกนี้จะต้องวินาศ.

ทีนี้ **จะดูเฉพาะความเข้าใจผิดต่อศีลธรรมของบุคคลบางพวกที่ควรจะจัดการให้มนุษย์มีศีลธรรม.** เช่นว่ารัฐบาลก็ดี หรือกระทรวงศึกษาธิการของรัฐบาลนั้นๆ ก็ดี ของประเทศไทยก็ดี ประเทศไหนก็ดีในโลกนี้ เขาไม่มองที่ศีลธรรม; เห็นว่าศีลธรรมไม่จำเป็น, แยกศาสนา แยกวัดวาอารามออกไปเสียจากการศึกษาของเด็ก ๆ.

ก่อนนี้ความรู้ทางศาสนาหรือศีลธรรมนี้ มันรวมอยู่ในการศึกษาของเด็ก ๆ; แล้วเขาเพิ่งมาแยกออกไปเสียเมื่อไม่กี่สิบปีมานี้ : ให้เห็นเป็นเรื่องส่วนตัวบุคคล ในโรงเรียนนั้นให้เรียนแต่หนังสือ ให้เรียนวิชาชีพ ให้ฉลาดในการทำมาหากิน ให้ได้กิน ได้กาม ได้เกียรติ ก็พอแล้ว เรื่องศีลธรรมเรื่องศาสนาแยกออกไปไว้ต่างหาก ใครสนใจก็ไปหาเอาเอง ไม่มารวมอยู่ในการศึกษาเล่าเรียนของลูก เด็ก ๆ. เพราะฉะนั้น ศีลธรรมของคนเรามันจึงยุบยับไปหมด.

อยากจะเล่าเรื่องที่สังเกตเห็น ว่าทำไมสมัยปู่ย่าตา ยาย ของเราจึงมีศีลธรรมดีกว่าคนสมัยนี้มาก; คือ **กลัวบาปอยู่ในสายเลือด รักบุญอยู่ในสายเลือด.** อาตมาก็เพิ่งมาสังเกตเห็นอย่างหนึ่ง ในหลายๆ อย่าง ว่าทำไมศีลธรรมสมัยปู่ย่าตายายเขามีมากแน่นแฟ้นลงไปในสายเลือด; เพราะว่าเขาสนใจเรื่องนี้มากกว่าเรื่องอื่น : เขาอยากจะรู้ หรืออยากจะเรียน อยากปฏิบัติศีลธรรมนี่มากกว่ารู้หนังสือ เพราะเขาเห็นว่ามันเป็นเรื่องบุญกุศล, เรื่องเรียนหนังสือนั้นมันไม่รวมอยู่ในเรื่องบุญกุศล.

แล้วทีนี้ที่เรียกว่ามันบังเอิญก็ได้นะ หรือมันจะโดยเจตนาของผู้มีปัญญาอะไรก็ตาม : สมัยโบราณที่เขายังไม่ค่อยรู้หนังสือ ไม่มีการเรียนหนังสืออะไรกันนักน่ะ **เขาเรียนเรื่องศีลธรรมกันมาก.** พอเด็กๆ เรียน ก ข ก กา แล้วจะอ่านหนังสือ, ไม่มีหนังสืออื่นอ่าน นอกจากหนังสือศีลธรรม; มันไม่มีการ์ตูน ไม่มีหนังสือพิมพ์การ์ตูน ไม่มีอะไรให้เด็กอ่านเหมือนอย่างเดี๋ยวนี้. พอเด็กเรียน ก ข นโม เสร็จแล้วมันก็อ่านหนังสือที่เรียกกันว่า... เรียกกันว่าอะไรก็ไม่ทราบ เป็นหนังสือสมุดข่อย;

พอเปิดอ่านเข้า อ่านไปอ่านมา -สอนอ่าน, สอนอ่านกันไป สอนอ่านกันมา, พอจบเรื่องในสมุดข่อยนั้น **มันมีเรื่องศีลธรรมฝังลงไปในจิตใจของเด็ก : กลัวนรกอย่างยิ่ง, แล้วก็หวังต่อสวรรค์อย่างยิ่ง.**

ยกตัวอย่างเช่นหนังสือที่เรียกกันว่า หนังสือสุบิน, ในหลาย ๆ เรื่อง มีเช่นเรื่องหนังสือสุบิน เป็นหนังสือที่แต่งให้เด็กอ่าน, พอเรียน ก ข นโม มาแล้วก็อ่าน สอนอ่าน, คืออ่านหนังสือสุบิน. มันก็มีแต่เรื่องที่จูงให้มีศีลธรรม ว่าเณรสุบินนี้มันเกิดขึ้นมาในสกุลเลว คือสกุลพราน พ่อเป็นพราน, พรานนะไม่ใช่พราหมณ์, เกิดในสกุลพราน ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่มีเรื่องศีลธรรม; แต่พอพ่อมันตายแล้ว เหลือแต่แม่อยู่ ก็เณรสุบินเขาจะบวช แม่ไม่ให้บวช ต้องทะเลาะกัน; จนในที่สุดตัดแม่ตัดลูกกัน เณรสุบินมันก็ไปบวช, ดูสิ ด้วยความรู้สึกในจิตใจของเขา. แม่ก็ยากจนลง ถึงขนาดต้องหักฟืนขาย ไปหักฟืนมาขายคนในหมู่บ้าน; ทีนี้เขาเหนื่อยไปนอนพักอยู่ในป่า.

พวกยมบาลที่เขาส่งขึ้นมาจากนรก มาพบเข้าเขาเห็นมานอนอยู่อย่างไม่น่าไว้ใจอย่างนี้ เป็นผู้หญิง

คนเดียวมานอนอยู่ที่นี่ เขาจับตัวเอาไปในนรก ไปให้นายของเขาตรวจสอบ ถามว่า “ได้ทำบุญกุศลอะไรบ้าง ?” ผู้หญิงคนนั้นก็บอกว่า “เปล่า, ไม่เคยรู้จักคำว่าบุญกุศลอะไร เขาเกิดในสกุลนายพราน” เขาก็พิพากษาว่า “เอ้า ! เอาไปโยนหม้อทองแดง ที่มีไฟลุกโพลง”. พอเขาพาไปใกล้หม้อทองแดงที่ไฟลุกโพลง ผู้หญิงคนนี้เขาร้องขึ้นมาว่า “โอ้ย ! ไฟนี่สีเหมือนกับจีวรของลูกสุบิน”. พอพวกยมบาลได้ยินเท่านี้ เขาก็สงสัยขึ้นมาทันที : “เอ๊ะ ! ทำไม ตะกี้บอกว่าไม่ได้ทำบุญอะไรเลย, นี่ลูกสุบินอะไรที่ไหนที่บวชเณร”. ก็เล่าให้ฟังว่าลูกได้บวชเณร. พวกยมบาลเขาเปลี่ยนคำสั่งใหม่ เอาส่งมาคืน; แต่ว่าก่อนที่จะเอามาคืนในเมืองมนุษย์นี้ พาไปเที่ยวตระเวนดูนรกอย่างนั้น ๆ ๆ กี่ขุมกี่ขนาด กี่อย่างๆ จนทั่วหมด, แล้วก็เอาขึ้นมาส่ง ตรงที่แกนอนหลับอยู่.

ทีนี้พอตื่นขึ้นก็ตัวสั่นงันงกเพราะมันขึ้นมาจากนรกนี่; วิ่งไปวัดเลย ไม่ไปบ้านแล้วทีนี้, วิ่งไปหาลูกทั้งที่ไม่ดีกันอยู่ ไปหาเณรสุบินไปสารภาพไปอะไรต่าง ๆ; จนแตกตื่นกันถึงเรื่องเมืองนรกเป็นอย่างไร พวกชาวบ้านมาฟังผู้หญิงคนนี้เล่า ก็กลัวนรกกันเป็นการใหญ่; แล้ว

ก็รู้ไปถึงพระราชา, พระราชาก็สั่ง รับสั่งให้ไปเล่าเรื่องเมืองนรกให้ฟัง. ทีนี้พระราชาและบริวารของพระราชาก็รู้เรื่องเมืองนรก; ก็กลัวนรกกันเป็นการใหญ่ ทั้งบ้านทั้งเมือง ทั้งประเทศเลย. พระราชาพอใจจนถึงกับปวารณาว่า ถ้าเณรสุบินครบบวชเมื่อไรจะบวชพระ, พระราชาจะเป็นเจ้าภาพให้; อย่างนี้เป็นต้น.

ทีนี้แม่นั้นเขาก็บวชชี. ทีนี้เมื่อเณรสุบินอายุครบบวช แม่ชีนี้ก็ไปทูลพระราชาตามที่ได้ตกลงกันไว้; พระราชาก็จัดการอุปสมบทให้ อย่างเป็นนาคหลวง แล้วก็ฉลองกันเป็นการใหญ่. ข้างบิดาที่ตายไป ไปเป็นเปรตอยู่ : ในวันที่บวชพระสุบินนี้เขาได้รับส่วนกุศล เขาก็พ้นจากความเป็นสัตว์นรก พ้นจากความเป็นเปรต เป็นอะไร, มาแสดงตัวให้ปรากฏ; จนมีคำพูดขึ้นมาในหนังสือนั้นว่า "บวชเณรโปรดแม่, บวชพระโปรดพ่อ" เป็นคำที่ฝังแน่นลงไปในจิตใจของผู้อ่านผู้ฟัง. พระสุบินนี้ก็ได้ปฏิบัติตนจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์; บิดามารดาก็ได้พ้นทุกข์ไปเกิดในสวรรค์นี่.

เรื่องย่อ ๆ มีอย่างนี้; โดยรายละเอียดเขาพรรณนาดีมาก, ดีมากจนจับใจ จนต้องเปลี่ยนจิตใจ. นี่ยกตัวอย่าง

ให้ฟังว่า หนังสือที่เขาให้เด็กอ่าน มันเป็นอย่างนี้นะ; มันไม่ได้มานั่งดูการ์ตูนอยู่อย่างสมัยนี้ มันไม่อ่านเรื่องอวกาศ ไปนอกโลกรบราฆ่าฟันกัน อย่างแบบบ้าๆบอๆ ไร้สาระเหมือนเด็กสมัยนี้ ซึ่งมันจะเห่อเหิมทะเยอทะยานไปเกี่ยวกับพระเอกนางเอก.

นี่เด็กพอได้รับความรู้ครั้งแรก มันก็เป็นเรื่องศีลธรรม ฝังลงไปในจิตใจเสียแล้ว; มันมีโอกาสก่อน มันฝังลงไปก่อน, แม้ทีหลังจะได้ฟังเรื่องอย่างอื่น มันก็ลบล้างไม่หมด เพราะสิ่งนี้มันชิงฝังลงไปในสันดานเสียก่อนหนาแน่นแฟ้น : **กลัวนรก ชอบสวรรค์ กลัวบาป รักบุญ มีเหตุผลที่จะรักบุญ;** แล้วยังมีเหตุผลตั้งแต่ต้นเรื่องว่า **แม้จะเกิดในตระกูลที่เลวมันก็ยังดีได้นะ.** อย่าไปคิดว่าเกิดในตระกูลที่เลวแล้วมันก็จะหมดโอกาส; มันเกิดในสกุลที่เลวที่สุดแล้วมันก็ยังมีโอกาสโปรดพ่อโปรดแม่ โปรดตัวเองได้อย่างนี้.

ถ้าเด็กๆ โตขึ้นมาด้วยการศึกษาหนังสืออย่างนี้ ๔-๕ เล่มกว่าจะจบนี้, เขาก็เป็นคนที่กลัวบาปอย่างแน่นแฟ้น รักบุญอย่างแน่นแฟ้น; ก็มีศีลธรรมเท่านั้นเอง. ส่วนเด็กๆ ที่เกิดขึ้นในสมัยนี้ไม่มีโอกาสที่จะทำอย่างนี้

ได้ เพราะมันก็สอนเรื่องให้ทะเยอทะยาน ให้เห็นแก่รวย แก่สวย เห็นแก่ตัว เสียตั้งแต่ทีแรกแล้ว; เป็นบาปเป็นกิเลสเสียตั้งแต่ทีแรก หนังสือเล่มแรกที่อ่านแล้ว, มันไม่กลัวบาป มันไม่รักบุญเหมือนกับสมัยโบราณ.

นี่เป็นคำตอบที่ว่า ทำไมปู่ย่าตายาย จึงมีศีลธรรมได้ดี ได้ง่าย แน่นแฟ้น, แล้วติดมาในสายเลือด กระทั่งชั่วลูกชั่วหลานก็ยังดีอยู่หลายๆ ชั่ว; แล้วก็ค่อย ๆ จางไปๆ จนกระทั่งไม่มีเหลือแห่งยุคนี้ จะไม่มีศีลธรรมอย่างนี้เหลือ. พอเอาหนังสือศีลธรรมมาให้เด็กยุคนี้อ่านมันโห่เลย ลองดูก็ได้เอาสิ; เอาหนังสืออย่างเล่มที่ว่ามาให้เด็กสมัยนี้อ่าน มันก็โห่เลย; อย่าว่าแต่เด็กๆ เลย แม้ครูมันก็โห่เลย ครูอาจารย์มันก็โห่เลย; ผู้เป็นบัณฑิตนักปราชญ์ทั้งหลายในโลกนี้มันก็โห่เลย; ก็เลยไม่มีใครเปิดหนังสืออย่างนี้อ่านดู.

และหนังสืออย่างนี้ อย่างที่ว่านี้ มันก็แปลกอยู่หน่อยหนึ่งว่า มันเกิดในภาคใต้ มันแต่งกันขึ้นในภาคใต้ ในระยะราวร้อยปีมานี้; ก่อนนั้นก็ไม่ทราบได้ แต่เราเห็นอยู่มันเป็นภาษาภาคใต้ เขียนที่ภาคใต้; ก็

ควรจะถือเป็นหลักได้ว่าคนภาคใต้มันมีศีลธรรมมาในสายเลือดโดยลักษณะนี้เป็นที่น่าพอใจ; แล้วในที่สุดเดี๋ยวนี้มันก็หายไปๆ จนไม่มีร่องรอย; มันจะไปเป็นคอมมิวนิสต์บ้าง มันจะไปเป็นนายทุนบ้าง แล้วแต่มันจะชอบ, มันก็อ่านหนังสือสุบินไม่ได้ รวมทั้งหนังสืออื่นๆ อีกที่มันคล้ายกัน.

นี่คือความที่ว่าศีลธรรมมันมีรกรากอย่างไรในตัวคน; แล้วปู่ย่าตายายของเราเคยได้มีรกรากนี้อย่างไร, แล้วเป็นสุขสนุกสบายนอนตาหลับไม่มีอันตรายกันมายุคหนึ่งนั้นอย่างไร; เดี๋ยวนี้ก็เปลี่ยนหมด. ปู่ย่าตายายของเรามีศีลธรรมประพฤติตามศีลธรรม; อย่างที่คนสมัยนี้ คนสมัยใหม่จะหาว่าโง่ ว่า งมงาย. เอ้า, ยอมเหมือนกัน โง่งมงาย อ่านหนังสืออย่างนี้และเชื่ออย่างนี้; แต่ขอให้เรายอมรับรู้สักหน่อยว่า ฉันโง่อย่างดีนะ ไม่เหมือนพวกแกที่โง่อย่างเลวนะ; ฉันโง่อย่างดี แกมันโง่อย่างเลว. **โง่อย่างดี คือโง่ไม่กล้าทำบาป, โง่อย่างเลว คือพวกแกมันโง่กล้าทำบาป กล้าหาญในการที่จะทำบาป;** ความโง่ของแกกับความโง่ของฉันมันต่างกันถึงอย่างนี้นะ.

ขอให้ช่วยจำไว้ด้วยว่า โง่นี้มี ๒ โง่ : โง่อย่างดีนั่นน่ะ ทำให้ไม่กล้าทำบาป, โง่อย่างเลวทำให้กล้าทำบาป; นี้ใครมันโง่กว่าใคร. เพราะฉะนั้น ใครมันกล้าทำบาปก็ขอให้ถือมันโง่อย่าเลวแหละ; แม้จะไปเล่าเรียนที่ไหนมา มีวิทยฐานะ มีปริญญายาวเป็นหางมันก็โง่อย่างเลวแหละ, ถ้ามันโง่สำหรับกล้าทำบาป. ถ้ามันไม่กล้าทำบาป, มันไม่มีปริญญาดีกรีอะไรมันก็ยังโง่อย่างดี; **เราต้องการคนโง่อย่างดี, เราต้องการสัตบุรุษกลับมา เป็นคนโง่ที่ไม่กล้าทำบาป.**

คนสมัยก่อนไม่แตะต้องส่วนเกิน ที่เหลือนำไปช่วยผู้อื่น

ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราไม่ทำผิดในเรื่องเอาส่วนเกิน. ส่วนเกินมันคือของสำหรับทำบุญ; เข้าใจไหม ? สิ่งที่เรียกว่าส่วนเกินของคน คนหนึ่งน่ะ มันคือของสำหรับคนนั้นจะทำบุญ, ไม่ใช่กินเข้าไป ไม่ใช่อะไรเข้าไปเพื่อความเห็นแก่ตัว. ลองไปกินไปใช้ของส่วนนั้นแหละมันก็จะเป็นคนที่กิน หรือใช้ หรือแตะต้องส่วนเกิน. **ปู่ย่าตายายเขาจะกินเท่าที่มันจำเป็น;** มันก็เหลือ เหลือ

กิน มันก็เป็นของส่วนเกิน, ของนั้นเอาไปทำบุญ. **ศาสนานี้มันตั้งอยู่ได้เพราะพวกตายายเขาไม่แตะต้องส่วนเกิน; เขาเอาส่วนเกินไปทำบุญ.** ทีนี้ถ้าเป็นลูกหลานสมัยนี้ มันก็กินหมดแหละ, มันไม่เหลือเป็นส่วนเกินสำหรับเอาไปทำบุญหรอก; มันไปกินเหล้าหมด มันไปสูบบุหรี่หมด มันไปเที่ยวบ้ากามารมณ์สถานอาบอบนวดหมด; จนมันซื้อนั่นซื้อนี่ที่ไม่ควรจะซื้อมาใส่บ้านจนรกไปหมด; จนไปเป็นหนี้เป็นสินเขาตกนรกทั้งเป็น ด้วยการเป็นหนี้เป็นสินเขา.

นี่ลูกหลานที่มันกินส่วนเกินมันเป็นอย่างนี้. มันเป็นคนธรรมดาสามัญหาเช้ากินค่ำ มันยังไปซื้อโทรทัศน์มาดู ไปผ่อนส่งเขามา เป็นหนี้เป็นสินจนยุ่งยากลำบาก, จนวินาศฉิบหายไปเพราะของผ่อนส่ง สวยๆ งามๆ ที่เอามาใส่เต็มบ้านเต็มเรือน, แล้วก็ต้องถูกยึดไป แล้วก็ตกนรกทั้งเป็นนี่; ลูกหลานเดี๋ยวนี้มันเป็นอย่างนี้. เพราะฉะนั้น ใครกำลังแตะต้องส่วนเกิน นึกเสียใหม่, ใคร่ครวญดูให้ดี ว่านั่นคือบาป ผิดศีลธรรม คือคดโกง เอาส่วนที่ควรทำบุญนั่นมาใช้มากินเสียหมด จนไม่มีส่วนที่จะ

ทำบุญ ไม่เหมือนปู่ย่าตายายของเราเขาไม่กินส่วนเกิน มันก็เหลือมากสำหรับเอาไปทำบุญ.

นี่หลายคนที่นั่งอยู่ที่นี่ ไปถามตัวเองดู : เหล้ามันเกินไหม ? ถ้าเกินหยุดเถอะ; บุหรี่มันเกินไหม ? ถ้าเกินมันก็หยุดเถอะ; ของเอร็ดอร่อยต่าง ๆ ที่ชอบกันนัก ถ้ามันเกินก็หยุดเถอะ. ของที่เขาทำให้อร่อยโดยประดิษฐ์ประดอยมันทำให้กินเกินทั้งนั้น. อาตมาจะบอกว่า น้ำจิ้มถ้วยเล็ก ๆ ๆ ๆ ที่หลาย ๆ ถ้วยมาวางกลางโต๊ะรอบ ๆ โต๊ะน่ะ; ระวังให้ดี มันจะหลอกให้กินส่วนที่เกิน. ถ้าไม่จิ้มไอ้แปลก ๆ นั่นมันกินไม่ลงแล้ว มันกินเข้าไปไม่ได้แล้ว; แต่ถ้าไปจิ้มไอ้น้ำแปลก ๆ นั้น มันกินเข้าไปได้อีก, นี่มันก็ตะกละกินเข้าไปได้อีก ตะกละกินเข้าไปได้อีก จนมันเกินนี่. ระวังถ้วยน้ำจิ้มเล็ก ๆ มันทำให้กินเกิน; ผงชูรสก็เหมือนกัน มันทำให้กินเกิน.

แม้ที่สุดแต่ของแช่เย็น ถ้าไม่แช่เย็นมันกินเท่านี้แหละ, พอแช่เย็นมันกินมากกว่านั้น; นั่นแหละมันไปหลงไปโง่ ทำให้กินส่วนเกิน. ฉะนั้นคนที่ชอบน้ำแข็งก็ระวังให้ดี; อาตมานี่ก็ระวังอยู่เสมอแหละ, แต่มันก็เผลอไม่ได้เหมือนกัน เพราะเรื่องของส่วนเกินมันยั่ว

ยวน. ถ้าน้ำอัดลมมันเกินก็เลิกเสีย, ถ้าน้ำแข็งมันเกินก็เลิกเสีย, อะไรๆ ที่ทำให้กินมากกว่าธรรมดาก็เลิกเสีย, วิธีกินอย่างเหมือนกับคนบ้าก็เลิกเสีย, ต้องจัดห้องกินอย่างนั้น ต้องมีคนมาป้อน ต้องร้องเพลงให้ฟังไปพลาง กินไปพลางนี่เลิกเสียเถอะ; มันเกินทั้งนั้นแหละ.

เรื่องนี้ที่ทำให้ครูเงินเดือนไม่พอใช้ ตำรวจเงินเดือนไม่พอใช้ ข้าราชการเงินเดือนไม่พอใช้ ลูกจ้างขั้นไหนก็เงินเดือนไม่พอใช้; **เพราะปีศาจตัวนี้ตัวเดียว คือมันกินส่วนเกิน.** พอหยุดกินส่วนเกินเงินเดือนเหลือใช้ เพียงแต่ไม่สูบบุหรี่กับกินเหล้านี่ เงินเดือนเหลือใช้แล้ว. วันเสาร์วันอาทิตย์ก็ไม่ต้องออกไปเที่ยวหาส่วนเกิน เงินมันก็เหลือ **มันก็อยู่บ้านพักผ่อนสอนลูกสอนเด็กได้.** เขาไม่มีเวลาที่จะสอนลูกสอนหลาน เขาไปหาส่วนเกิน, ขี่รถยนต์ไปลิบ ไปหาส่วนเกิน เอร็ดอร่อยของเขานี่. นี่มันไม่เหมือนกับปู่ย่าตยาย, ปู่ย่าตายายไม่แตะต้องส่วนเกิน เสมือนหนึ่งเป็นบาป ไม่แตะต้องส่วนเกิน ส่วนเกินนี้ทำให้เกิดบาป ทำให้เกิดกิเลส. ทีนี้ส่วนเกินมันก็เหลือมาก สำหรับจะเอาไปทำบุญคือช่วยผู้อื่น; เขาช่วยผู้อื่น

โดยวิธีใดก็ตามเรียกว่าทำบุญ, จนเกิดเป็นนิสัย เห็นแก่การทำบุญมากกว่าการที่จะกินเอง.

เมื่ออาตมายังเด็กอยู่ ได้เห็นเขาทะเลาะกัน : สามีเขาเป็นจีน ภรรยาเขาเป็นไทย ของดีๆ ผลไม้ดีๆ เขาเอาไปใส่บาตรหมด แล้วสามีของเขาโกรธเขาด่าว่า เขาเป็นผัวของแก ทำไมจึงเอาของที่ดีๆ ไปให้พระกินหมด นี่มันมากถึงอย่างนี้นะ จะว่าเกินไปก็ได้ : เขาอยากจะทำบุญมากกว่าจะกินเอง หรือสามีจะกิน; นี่เป็นสิ่งที่ได้เคยมีมาแล้วจริงๆ อาตมาได้เห็นมาด้วยตา ได้ยินมาด้วยหู ว่าครั้งหนึ่งเขามีศรัทธามากเกินพอดีอย่างนี้ก็ได้เพราะหมกมุ่นกันแต่เรื่องทำบุญทำกุศล. **ฉะนั้น ถึงเรื่องบุญเรื่องกุศลก็ต้องระวัง อย่าให้มันเกิน.** สมัยนี้มันก็ยังมีทำบุญแบบเกินอยู่เหมือนกัน แล้วก็ให้โทษเหมือนกัน.

นี่เรียกว่าอย่าไปแตะต้องส่วนเกิน ด้วยความมีกิเลสเห็นแก่ตัว. **แต่เรื่องทำบุญนี่ ถึงอย่างไรมันก็ต้องเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจมาก ๆ, ทำให้ทำสิ่งที่ทำยากได้จนกลายเป็นสิ่งที่ทำง่ายไปเลย.** มีหนังสือพิมพ์หรือข่าวอะไรออกมาได้ยินได้ฟังเมื่อไม่กี่วันนี้, ไม่รู้จะ

เป็นเรื่องเมคอัพ หรือเรื่องจริง; แต่เชื่อเป็นเรื่องจริง คือเขาบอกว่า รถปอเต๊กตึ๊งมาถึงที่ไฟไหม้ก่อนรถดับเพลิง. ที่แห่งหนึ่งมันเกิดไฟไหม้ใหญ่ขึ้นมา ไอ้รถปอเต๊กตึ๊งที่จะคอยช่วยคนถูกไฟไหม้มาถึงก่อนรถดับเพลิง. รถปอเต๊กตึ๊งมาเตรียมต้มข้าวต้มพร้อมแล้ว เพื่อจะว่าคนเหล่านี้มันไฟไหม้หมดแล้ว บ้านมันถูกไหม้หมดแล้วมันต้องการความช่วยเหลือ; รถปอเต๊กตึ๊งมาถึงก่อนรถดับเพลิง, คงจะบางรายบางกรณี. แต่เอาเถอะก็อยากจะชี้ให้เห็นว่า ความปรารถนาบุญ ความต้องการด้วยบุญนั้นมันบริสุทธิ์มาก แล้วมันรุนแรงมาก มันรวดเร็วมาก; รถปอเต๊กตึ๊งจึงมาต้มข้าวต้มพร้อมเสร็จแล้วก่อนรถดับเพลิง. คิดดูเถอะมันเป็นสิ่งที่มีอำนาจมากเหมือนกัน.

ถ้าเราอย่าไปทำให้มันเกิน อย่าให้มันเป็นบุญที่เกินให้มันพอดีๆ; โลกนี้ก็มีสันติภาพ. นี่ก็เป็นผลของศีลธรรม รถการกุศลหรือว่าองค์การการกุศลที่พร้อมที่จะช่วยนั้นน่ะ มันช่วยด้วยความหวังบุญ และด้วยอำนาจของศีลธรรม. ส่วนรถดับเพลิงนั้นมันดูจะเป็นเรื่องราชการ ไม่ใช่ว่าทำด้วยหวังบุญ หรือมันเป็นหน้าที่ที่เขาบังคับ มันอิดเอื้อน มันไม่ค่อยอยากจะทำ มันก็มาช้า; เพราะ

ไม่ได้ทำไปด้วยอำนาจของศีลธรรม. นี่ขอให้เอาอันนี้เป็นคู่เปรียบ ว่าอำนาจของบุญกุศลหรือศีลธรรมนั่นมันเป็นอย่างไร; และอำนาจของการจ้างวอนด้วยวัตถุสิ่งของ ด้วยของผู้เห็นแก่ตัวนั้นมันเป็นอย่างไร. นี่เรารู้เรื่องศีลธรรมดี แล้วเราก็จะรู้เรื่องทางออกที่สามได้ดี; ขอให้สนใจให้มากๆ เรื่องศีลธรรม.

ทีนี้ อาตมาจะสรุปความว่า **ขอให้สร้างนิสัยศีลธรรมให้ลูกเด็กๆ เหมือนอย่างว่าเจ้าสุบินนั่นน่ะให้มันกลับมาใหม่.** ถ้าผู้ใดทำได้ ลูกหลานของตนพออ่านหนังสือได้ แล้วให้อ่านหนังสืออย่างหนังสือเจ้าสุบินกันดีกว่า ที่จะไปอ่านการ์ตูนชนิดที่ทำให้มันเป็นบ้าเป็นหลังเป็นหลงใหลกันไปแต่ในเรื่องปากเรื่องท้อง. ทีนี้พ่อแม่ต้องทำตัวอย่างที่ดี อย่ากินส่วนเกิน อย่ากินเหล้าอย่าสูบบุหรี่ให้ลูกๆ มันเห็น; ลูกมันจะได้เอาอย่าง. นี่ส่วนเกินนี้เหลือรวบรวมเอาไว้เป็นทรัพย์สมบัติ เพื่อความมั่นคงแห่งวงศ์ตระกูลก็ได้; ส่วนหนึ่งก็เอาไปทำบุญทำกุศล ช่วยผู้อื่นก็ยิ่งดี มันแก้กิเลส.

การบริจาคออกไปนั้นมันทำลายความเห็นแก่ตัว มันทำลายกิเลส, ควรจะมีอยู่เสมอ; แต่ก็ไม่ใช่ให้เอาไป

ให้หมดจนตัวเองไม่ต้องกินอะไร มันต้องให้ถูกต้อง. เราหามาให้มากด้วยความมีศีลธรรม สนุกสนานในการทำงาน; หาเงินหาประโยชน์นี้หาได้เต็มที่ไม่ต้องกลัวเกิน. ฟังให้ดีนะอาตมาบอกว่าในส่วนที่หาไม่ต้องกลัวเกิน มีสติปัญญาเท่าไรหาให้มาก ไม่ต้องกลัวเกิน; แต่พอหามาได้แล้ว อย่ากินเกินนะ, หามาได้แล้วอย่ากินเกิน กินเท่าที่จำเป็นเท่าที่พอดี; พอมันเหลือจากนั้นแล้วเอาไปช่วยผู้อื่น นึกถึงช่วยผู้อื่นก่อน; แล้วขยักไว้เป็นหลักทรัพย์บ้าง. เมื่อหาไม่ต้องกลัวเกิน, แต่พอได้มาแล้วอย่ากินเกิน อย่าใช้เกิน; ให้มันเหลืออยู่สำหรับเป็นประโยชน์ ทำหน้าที่อย่างมนุษย์ที่มีจิตใจสูง.

ปัญหาทั้งหลายจะหมดไป เมื่อไม่กินไม่ใช้ส่วนเกิน

ฉะนั้น ใครมีปัญญาสามารถหาเงินหาทรัพย์สมบัติได้มากๆ เดือนละแสนละล้านก็ได้ ไม่ว่า, ไม่เกิน. แต่ได้มาแล้วอย่ากินเกิน กินเท่าที่ท้องมันมี; อย่าไปกินอาหารมื้อละพัน มื้อละสองพันเหมือนที่เขาชอบอวดกันเดี๋ยวนี้, แล้วก็ไปเที่ยวเล่นอย่างนั้นไปเที่ยวเล่นอย่างนี้

บางคนไปเที่ยวเล่นรอบโลก ๓ หนแล้วก็มีนะ มันไปเที่ยวเล่นนะ รอบโลก ๓ หนแล้วนะ อาตมายังไม่เคยไปเลย แล้วเขาก็บอกว่า ดีๆ ๆ เงินเท่าไรๆ ก็ไม่ต้องคำนวณกันแหละ มันเป็นประโยชน์แก่เขาคนเดียวเท่านั้น แล้วเขาก็อวดสิ่งที่เขาซื้อมากิน ซื้อมาใช้ ซื้อมาประดับประดาตกแต่ง; มันมีอย่างนี้.

ฉะนั้น ขอให้ชำระสะสางทำสังคายนาระบบศีลธรรมในครอบครัวกันเสียใหม่; เสร็จแล้วมันจะมีการเกิดใหม่ : ในโลกนี้มันจะมีการเกิดใหม่. พอศีลธรรมกลับมาสิงสถิตอยู่ในจิตใจของคนทั้งหลายแล้ว จะเปลี่ยนหมด; จะมีการเกิดใหม่อย่างที่พูดมาแล้วเมื่อตะกี้ว่า **นายทุนขูดรีด** ทั้งหลายจะตายหมด, แล้วจะเกิดเศรษฐีใจบุญขึ้นมาแทน. เศรษฐีใจบุญไม่ใช่นายทุนขูดรีด; เศรษฐีใจบุญมีมาแต่ครั้งพุทธกาล : มีโรงทานมีอะไร อย่างนี้เขาเรียกว่าเศรษฐีใจบุญ, รักคนจนทุกคนเหมือนลูกหลานของตัวเอง. เศรษฐีหาทรัพย์ได้มากแล้วก็ฝังไว้ เพื่อเป็นทุนสำรองอย่าให้โรงทานนั้นมันขาดเงิน เขาทำอย่างนั้น. ถึงสมัยนี้ก็เป็นได้ถ้าเขาอยากจะเป็น; แต่เดี๋ยวนี้เขาไม่เป็นกันนี่, เขาเป็นนายทุนขูดรีด เอาเงินมาใช้ส่วนตัวไปเที่ยว

รอบโลกปีละ ๓ ครั้งเสียดีกว่า. ทีนี้นายทุนก็ตายหมด เศรษฐีใจบุญก็เกิดขึ้นมานี่; ทางฝ่ายทางออกที่ ๑ มันเปลี่ยนเป็นอย่างนี้.

นี่ **พวกชนกรรมาชีพ** ทั้งหลายพอมีศีลธรรมเข้ามา มันก็เปลี่ยนเป็นสัตบุรุษ ไม่ลุ่มหลงอบายมุข ทำงานสนุก พอใจในการทำงาน ยกตัวเองเดี๋ยวก็พ้นจากความยากจน เป็นพลเมืองที่ดี เป็นสัตบุรุษด้วยกันทั้งนั้น; มันก็ร่วมมือกันกับเศรษฐีใจบุญได้. ถ้ามันทำตัวเป็นชนกรรมาชีพ มันร่วมมือกับนายทุนขูดรีดไม่ได้ มันเป็นขมิ้นกับปูนต่อกันอยู่; พอคนหนึ่งมันเกิดใหม่ เป็นสัตบุรุษเป็นพลเมืองที่ดี ไม่เป็นทาสของกิเลส ไม่เป็นทาสของอบายมุข, มันก็เข้ากันกับเศรษฐีใจบุญได้ มันก็เลยไม่มีปัญหาเลย. คนหนึ่งจะมีเงินมากล้นฟ้า คนหนึ่งมีพอกินพอใช้ไปวันหนึ่งมันก็ไม่มีปัญหา; มันร่วมมือกันได้ มันรักใคร่กันได้.

ทีนี้ **พวกศักดินา พวกมีอำนาจ พวกจักรวรรดินิยม** หรือพวกพระราชาเผด็จการอะไรทั้งหลายที่เขาเคยรังเกียจกันนักก็เกิดใหม่หมด มาเป็นผู้ที่มีคุณธรรม : ถ้าเป็นพระราชาก็ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรม เป็น

เหมือนกับบิดาของคนทั้งปวงนี่; พระราชาที่ประกอบด้วยธรรม เป็นเหมือนกับบิดาของคนทั้งปวง เป็นที่ยึดหน่วงของคนทุกคนในประเทศ หรือว่าในโลก. เดี๋ยวนี้พระราชาเขาไม่เป็นอย่างนั้นกัน; เลยถูกกำจัด ถูกปฏิวัติเปลี่ยนระบบการปกครองกันไปแล้วตั้งมากมาย, โดยเฉพาะในยุโรป ในบ้านเมืองของพวกฝรั่ง เขากำจัดพระราชากันเลย เกือบจะหมดแล้ว.

ทีนี้ถ้าว่าพระราชาอย่างพุทธกาล อย่างมีศีลธรรมมันก็ไม่เป็นอย่างนั้นหรอก; แล้วจะดีที่สุด. นี่อาตมายังคิดว่า ถ้ามีพระราชาประกอบด้วยทศพิธราชธรรมแล้วก็จะ... โลกนี้จะร่มเย็นมากกว่าที่จะมีอย่างระบบอย่างเดี๋ยวนี้ เรื่องผลัดกันครองเมือง แย่งกันครองเมือง ไม่เป็นการแน่นอน ไม่รู้ว่าใครเป็นผู้รับผิดชอบประเทศ.

ทีนี้ **พวกข้าราชการ** ก็เหมือนกัน ถ้ามีศีลธรรมละก็ หมดปัญหาแหละ; อย่าต้องอธิบายเลยเรื่องนี้ มันรู้เกินรู้แล้ว อย่าต้องอธิบายเลย : ให้ข้าราชการมีศีลธรรมตามความหมายของคำว่า ราชา. คำว่า “ราชา” เกิดขึ้นในโลก หลุดออกมาจากปากของประชาชนเอง

เพราะมีพระราชาที่ปกครองบ้านเมืองจนพอใจ สงบสุข, ประชาชนร้องออกมาว่า ราชา ๆ ๆ คือแปลว่า พอใจ ๆ ๆ. คำว่าราชานี้ แปลว่าพอใจ เป็นที่พอใจ ข้าพเจ้าพอใจ.

นี่เป็นเรื่องกี่พันปี กี่หมื่นปีมาแล้วก็รู้ไม่ได้นะ; ในประเทศอินเดียน่ะคำว่า ราชา ๆ มันเกิดขึ้นอย่างนี้. นี่ถ้าว่าเราเป็นข้าราชการทำงานของพระราชา ก็ทำให้ประชาชนพอใจ, เขาพอใจในผู้ที่ทำงานของพระราชา; ฉะนั้น ข้าราชการก็คือผู้ที่สนองพระประสงค์ของพระราชาให้สมตามคำว่าราชา. ฉะนั้นอย่าได้โง่ไปถึงรังเกียจพระราชาที่ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรม, ตามความเข้าใจผิด. ในตำราของพวกฝรั่งไม่มีพระราชาที่ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรม ฉะนั้นหนังสือที่ฝรั่งเขียนมา เขาจึงรังเกียจพระราชา; แต่ทางฝ่ายตะวันออกเรานี้ยังมีพระราชาที่ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรม ไม่มีส่วนที่น่ารังเกียจเลย. ยิ่งเป็นพระราชามีศีลธรรมด้วยแล้ว ก็ยิ่งดี คือมันยิ่งเร็ว มันไม่งุ่มง่ามเหมือนกับประชาธิปไตยงุ่มง่าม; ประชาธิปไตยมันงุ่มง่าม ๆ อยู่อย่างนี้, แล้วยิ่งไม่ศีลธรรมด้วยแล้วก็ยิ่งร้ายกาจ. ถ้าเป็นพระราชา ระบบพระราชามันรวดเร็ว และมีศีลธรรมด้วยมันก็ยิ่งดี.

ในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาของเราก็มีพระราชา เช่นพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นพระราชาเผด็จการ เป็นคนเฉียบขาดเผด็จการ. เมื่อยังไม่ค่อยรู้ภาสีภาษาไม่มีธรรมะก็เคยฆ่าคนเสียแยะ เรียกว่าฆ่าคนเป็นประเทศ ๆ กระทั่งฆ่าพี่ฆ่าน้องก็เคย; เพราะเขาเป็นคนเฉียบขาด ตรงไปตรงมา เขามีสติปัญญาอย่างไรก็ทำไปอย่างนั้น. พอมาได้รับพุทธศาสนาเป็นพระราชาที่ประกอบไปด้วยธรรม ทีนี้ทำถูกหมด; มีแต่ทำถูกหมด แล้วคงใช้อำนาจอย่างเดิม แล้วความเปลี่ยนแปลงมันก็เกิดขึ้น, ความดีความเจริญในยุคพระเจ้าอโศกมหาราช แม้แต่ศาสนาก็ถูกชำระชะล้างจนสะอาด. นี่พระราชาที่ประกอบไปด้วยธรรมมีดีอย่างนี้.

ทีนี้ข้าราชการก็ดีตามพระราชา แล้วมีข้าราชการพวกหนึ่งซึ่งน่าสนใจมาก เขาเรียกว่า ***ธัมมะอมัจโจ ๆ,*** เป็นไทย ๆ ก็ว่า ***ธรรมะอำมาตย์,*** เป็นเจ้าหน้าที่เที่ยวตรวจสอบทั่วไปทุกหนทุกแห่ง ทั่วบ้านทั่วเมือง ว่าใครได้ประพฤติศีลธรรมถูกต้องตามกฎของศีลธรรมหรือไม่ หรือตามคำสั่งของพระเจ้าอโศกหรือไม่; พระเจ้าอโศกสั่งไปอย่างไร ต้องทำหมด, แล้วก็มีพวกธรรมะ

อำมาตย์ เหมือนกับตำรวจ ลักษณะเหมือนกับตำรวจเที่ยวตรวจว่าใครได้ทำตามพระราชโองการแล้วหรือยัง.

พระราชโองการนั้นเป็นต้นว่า ต้องขุดบ่อน้ำ ต้องปลูกศาลา ต้องปลูกต้นพิกุล ต้องปลูกต้นมะม่วง ต้องปลูกต้นมะขาม ต้องอะไรต่างๆ แล้วแต่ว่าจะสั่งอย่างไร; ให้เลิกกินเนื้อ บางทีก็เลิกกินเนื้อ ก็ไม่มีการกินเนื้อ หรือกินเนื้อแต่น้อยหรือเท่านั้นเท่านี้ ก็ต้องทำตามหมด. นี่ธรรมะอำมาตย์ เที่ยวตรวจสอบเพื่อให้คนประพฤติศีลธรรม ตามคำสั่งของพระเจ้าแผ่นดิน, โดยเฉพาะคือพระเจ้าอโศกมหาราช. นี่มันมีข้าราชการอย่างนี้ ซึ่งเดี๋ยวนี้เราคงจะหาไม่ได้กระมัง ? เราคงจะมีไม่ได้กระมัง ? เพราะมันไม่มีหลักการที่จะทำอย่างนี้ **เราจึงได้มีกันแต่เรื่องคอร์รัปชั่น.**

นี่คือการเกิดใหม่ ในเมื่อศีลธรรมกลับมา. ถ้าศีลธรรมกลับมาใหม่จะมีการเกิดใหม่หมดเลย ทุกคนจะกลายเป็นคนใหม่ เกิดใหม่หมด; ก็มีศีลธรรมกันหมด. นี่ขอให้ช่วยกันนึกถึงข้อนี้ คือการเกิดใหม่อย่างนี้; ช่วยกันตั้งอกตั้งใจภาวนาว่า ขอให้มันเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัย ในทางที่ถูกต้อง และให้

เกิดใหม่กันทุกคน; ทุกๆ คนแหละ ชวนกันเกิดใหม่ คือเปลี่ยนไปในทางที่มันตรงกันข้ามกับภาวะที่ไม่มีศีลธรรม. นี่เราจะเรียกโดยสมมติว่า **ทางออกที่ ๓** ก็ได้ หรือจะเรียกตามตรงๆ จริงๆ ไปตามเดิมว่า **กลับไปสู่ทางเก่า** ก็ได้เหมือนกัน; แล้วแต่จะชอบเรียกอย่างไหน.

พุทธบริษัทมีหน้าที่ช่วยกันทำให้โลกมีทางออกที่ ๓

ทีนี้อาตมาก็จะพูดถึงข้อที่ว่า เรานี่เป็นผู้ที่ช่วยกันได้. เมื่อคืนนี้ก็ได้พูดกับทายกทายิกาพวกหนึ่งแล้วว่า พวกเรานี่อุบาสกอุบาสิกา ภิกษุภิกษุณี วัดวาอารามนี่ สามารถจะช่วยสร้างทางออกที่ ๓ ได้. ข้อแรกที่จะต้องนึกก็คือข้อที่ว่าพระพุทธองค์ได้ทรงมอบหมายพระศาสนาของพระองค์ไว้ในกำมือของพุทธบริษัท ๔ ว่ามันจะอยู่หรือมันจะหมดไป วินาศไปก็เพราะพุทธบริษัท ๔; นี่เท่ากับพระองค์ได้ทรงมอบหมายพระศาสนาไว้ในกำมือของพุทธบริษัท ๔. ท่านที่เป็นอุบาสกอุบาสิกาก็ต้องรับผิดชอบ รู้ความหมายของคำว่าอุบาสกอุบาสิกาให้ดีแล้วก็สนองพระพุทธประสงค์อันนี้.

เดี๋ยวนี้ทางภิกษุ บรรพชิตนี้ อาตมาจะใช้คำว่า วัด : วัดวาอารามนี่ สามารถที่จะสร้างทางออกที่ ๓ ได้ ง่ายดาย เพราะมันสะดวกอยู่หลาย ๆ อย่าง, เป็นมันสมอง เป็นผู้นำ เป็นผู้กระทำตัวอย่าง ในการที่จะสร้างทางออกที่ ๓; ก็มีรายละเอียดมาก พูดวันนี้ไม่หมด; จะพูดโดยใจความว่า วัดวาอารามสามารถช่วยกันสร้างทางออกที่ ๓ ได้หลายอย่างหลายชนิด และหลาย ๆ ระดับ : อย่างอ่อน ๆ อย่างเข้มข้น แล้วก็อย่างชนิดนั้นชนิดนี้ ให้คนมีศีลธรรมก็แล้วกัน. ถ้าวัดไม่ทำหน้าที่นี้ก็ไม่มีความเป็นวัด : ถ้าวัดวาอารามไหนไม่ทำหน้าที่อันนี้ ก็ไม่มีความเป็นวัดวาอาราม.

ภิกษุบรรพชิตนี้ก็เหมือนกัน ถ้าไม่ทำหน้าที่อันนี้ คือช่วยเหลือผู้อื่นอันนี้ จะเรียกว่ามีความเป็นภิกษุเหลือครึ่งเดียว. เอ้า, ต่อให้เป็นพระอรหันต์ก็จะพูดว่า มีความเป็นภิกษุเหลือครึ่งเดียว เพราะว่าพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า ประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น หรือประโยชน์ทั้งสองฝ่ายนั้น ต้องทำให้เต็มตามความสามารถ เต็มตามสติกำลัง. ฉะนั้นเมื่อได้ทำประโยชน์ตนเต็มที่ร้อยเปอร์เซ็นต์แล้วมันก็เท่านั้นแหละ, ถ้าประโยชน์ผู้อื่นยัง

ไม่ได้ทำเสียเลย มันก็ขาดไปครึ่งหนึ่งแหละ; ดังนั้น ขอให้ทำประโยชน์ผู้อื่นด้วย ทุกคนสามารถทำได้. อย่าง น้อยที่สุดก็ด้วยการทำตัวอย่างให้ดู มีปากก็อย่าไปพูด เพ้อเจ้อ เอาไว้พร่ำสอนลูกหลาน เด็กๆ ประชาชนทั้ง หลายให้เขาได้รู้นั่นรู้นี่เพิ่มขึ้น อย่าเอาไว้พูดเพ้อเจ้อ เหมือนกับที่พระเณรเขาทำกันโดยมาก เอาไว้ศึกษาแต่ เรื่องกิเลส เรื่องส่วนตัวเสียโดยมากนี่ มันไม่ได้ช่วย เหลือผู้อื่น.

ฉะนั้นจึงเรียกว่า **ถ้ามีกำลังอะไรแล้วก็ให้นึกถึง ตัวเองครึ่งหนึ่ง ผู้อื่นครึ่งหนึ่ง;** ช่วยตัวเองได้เท่าไร ก็ช่วยผู้อื่นได้เท่านั้น. นี่เรียกว่าวัดของศาสนาและทุก ศาสนาด้วย มันจะช่วยสร้างทางออกที่ ๓ ให้แก่มนุษย์ ซึ่งกำลังจนแต้ม หรือจนท่า **หาทางออกไม่ได้อยู่ในป่า ลึกของโมหะ ของความลุ่มหลงในวัตถุนิยมนี้, ให้ ช่วยกันออกมาเสียจากป่าลึกนั้นให้ได้.**

ทีนี้จะพูดต่อไปอีกนิดหนึ่งว่า **เมื่อพูดถึงทางออก ที่ ๓ ก็ขอให้มีใจกว้าง นึกถึงทางออกของคนทั้งโลก เถิด,** ทางออกของคนทั้งโลกเถิด; อย่านึกแต่ทางออก

ของกูคนเดียว. ไม่ต้องนึกถึงของประเทศเราเพียงประเทศเดียว ขอให้นึกทีเดียวทั้งโลกดีกว่า; เพราะว่าโลกมันกำลังจะฉิบหาย แล้ววิกฤตการณ์ในโลกทั้งโลกมาครอบงำเอาประเทศไทย. นั่นต้นตอมันอยู่ที่เรื่องของโลกทั้งโลก ขอให้ช่วยกันนึกถึงเรื่องของโลกทั้งโลก **หาทางออกที่ ๓ ให้โลกทั้งโลกนั่นแหละก่อน** นึกถึงก่อน แล้วทำไปเถอะ มันจะเป็นประโยชน์แก่เราเอง แก่ประเทศของเราเองทันทีพร้อมกันไปในตัว, ทั้งที่เรามุ่งหวังจะให้เป็นประโยชน์แก่โลกทั้งโลก. ถ้าว่าให้นึกถึงคนตัวคนเดียว เดี๋ยวมันก็กลับไปเห็นแก่ตัวอีก เผลอไม่ทันรู้ เป็นกิเลส เป็นเห็นแก่ตัวไปไม่ทันรู้.

นี่คือเรื่องที่อาตมาจะพูดวันนี้ โดยใจความก็คือทางออกที่ ๓. เมื่อทางออกที่ ๑ ทางออกที่ ๒ มันไม่สามารถจะช่วยมนุษย์ได้ คือไม่เป็นทางออกได้; ก็เหลือแต่ทางออกที่ ๓ คือพระศาสนา. **การกลับมาแห่งศีลธรรมในพระศาสนา เป็นทางออกที่ ๓ ของโลกปัจจุบัน;** ถ้าพูดให้ถูกก็คือทางเก่าที่เราจะต้องวกกลับไป ให้มันถูกตามเดิม เหมือนสมัยที่โลกยังมีศีลธรรมดีอยู่.

นี่คือธรรมสัจจปกิณณกะ แห่งวันนี้ พูดถึง "ทางออกที่ ๓ ของโลกแห่งยุคปัจจุบัน" คือการกลับมาแห่งศีลธรรมของพระศาสนา; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็พุทธศาสนา สำหรับพุทธบริษัทเรา. เพราะว่าเราถนัดมือในการที่จะทำตามหลักของพระพุทธศาสนา; แล้วก็ให้ใจกว้างพอที่จะนึกถึงว่า ทุกศาสนาก็มีความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน แล้วก็คงจะสามารถแก้ปัญหาได้อย่างเดียวกัน ดังนั้นอย่ามาแตกแยกกันเสียอีกในระหว่างศาสนาที่มีอยู่ในโลกนี้.

โลกนี้โลกเดียวกำลังถือศาสนาต่างๆ กัน มากหลายสิบหลายร้อยศาสนา, ถ้าจะพูดโดยรายละเอียด; ก็อย่าให้สิ่งนั้นมาเป็นอุปสรรคหรือเป็นปัญหาเลย. ทำไม? เพราะว่าทุกๆ ศาสนามีศีลธรรมอย่างเดียวกัน **คือมีศีลธรรมว่าเราเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน เราต้องบังคับความรู้สึกของกิเลส เราต้องเอาชนะความทุกข์ให้ได้ อยู่ด้วยความรู้สึกที่ไม่ต้องทนทุกข์ทรมาน;** ทุกศาสนาเป็นอย่างนี้.

ก็เป็นอันว่า การบรรยายในวันนี้ มุ่งชี้เฉพาะแต่ทางออกที่ ๓ คือการกลับมาแห่งศีลธรรมของศาสนาทุก

ศาสนา; เป็นการบรรยายที่สมควรแก่เวลาแล้ว, อาตมาก็จะเป็นหวัดเจ็บคออยู่แล้ว ต้องขอยุติการบรรยายในวันนี้ เพียงเท่านี้ ให้พระสงฆ์ท่านได้สวดคณสาธยายเพื่อส่งเสริมกำลังจิตต่อไป.

ระวัง ส่วน เกิน

เกิดส่วนเกิน เกี่ยวกับกิน จนลิ้นหลง
ตบแต่งองค์ เกินไป จนใจเหลิง
บำเรอกาม เกินไปจน ใจระเริง
หลงบันเทิง เมามาย ไม่เหนื่อยตน

อย่าให้เกิน มันจะดี ที่เศรษฐกิจ ๑
สุขภาพ กายจิต จักเพิ่มผล ๒
ทั้งสติ ปัญญา พาพิมล ๓
มีเวลา ฝึกฝน บทพระธรรม ๔

มีทรัพย์เหลือ ไว้ให้ปัน เป็นผลทาน ๕
ทั้งต่อต้าน ลัทธิ ที่บ้าระห่ำ ๖
ไม่ทำลาย โลกทรัพย์ ยับระยำ ๗
มีชั่วโมง เย็นฉ่ำ กว่าน้ำเย็น ๘

ขอเชิญชวน พวกเรา เหล่าชาวพุทธ
มีหลักยุด: มัธยัสถ์ ถนัดเห็น–
ว่า "**ส่วนเกิน ให้เกิดทุกข์ ทุกประเด็น**"
แล้วงดเว้น ส่วนที่เกิน เพลินพอดี !

–พุทธทาส อินฺทปญฺโญ–

ถ้ามีกำลังอะไรแล้วก็ให้นึกถึงตัวเองครึ่งหนึ่ง ผู้อื่นครึ่งหนึ่ง; ช่วยตัวเองได้เท่าไรก็ช่วยผู้อื่นได้เท่านั้น. นี่เรียกว่าวัดของศาสนาและทุกศาสนาด้วย มันจะช่วยสร้างทางออกที่ ๓ ให้แก่มนุษย์ ซึ่งกำลังจนแต้ม หรือจนท่า **หาทางออกไม่ได้อยู่ในป่าลึกของโมหะ ของความลุ่มหลงในวัตถุนิยมนี้, ให้ช่วยกันออกมาเสียจากป่าลึกนั้นให้ได้.**

พุทธทาส อินฺทปญฺโญ